

عبدالله جان یونس اف*

نسخ خطی کتابخانه ملی حکیم ابوالقاسم فردوسی تاجیکستان

نسخه‌های خطی قدیمی جزئی از آثار و هویت ملی هر قوم و ملت به شمار می‌رود. خوشبختانه برخی از این آثار گرانبها در جمهوری تاجیکستان تا امروز محفوظ مانده‌اند، با این حال شمار زیادی از این آثار در خارج از کشور و نیز شماری از آنها که تعداد آنها بر ما نامعلوم است، هنوز در دست اهالی محلی و بومی کشور است، که با سیاستهایی که در پیش داریم، امیدواریم این نسخه‌ها گردآوری و در گنجینه‌های کشور نگهداری شوند.

شعبه دستخط‌های شرق کتابخانه ملی «ابوالقاسم فردوسی جمهوری تاجیکستان» به عنوان یکی از مراکز مهم نگاهدای منابع خطی از ماه می سال ۱۹۹۳م. وجود دارد و فعلاً از بخشهای معتبر کتابخانه مذکور و دولت به حساب می‌رود. این شعبه به مدد و کمک گروهی فرهیختگان و دانشمندان معتبر، از جمله روان‌شادان استاد صدرالدین عینی، باباجان غفوراف، عبدالغنی میرزایف، ظریف رجباف، باباجان نیازمحمداف، شریف‌جان حسین‌زاده، خالق میرزازاده و دیگران شکل یافت و تأسیس شد. پس از آن خدمات و کمک‌های عالمانی دیگر، از جمله ملاجان فاضلاف، رحیم هاشم، توره‌قل ذهنی، احرار مختاراف، منصور باباخاناف و مورخ مشهور مرحوم عبدالقیوم جمالاف (که آن زمان ریاست این شعبه را به عهده داشتند) و مدیر کل کتابخانه رینا آسیباونه تلمن (Рина Осиповна Талман) در اداره و پیشبرد اهداف این شعبه، نقش بارزی دارد.

شایان ذکر است که در سال ۱۹۵۳م. حدود ۴۰۰۰ هزار نسخه نادر از کتابخانه ملی فردوسی به آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان انتقال داده شد که این عمل سهو باعث خالی شدن این کتابخانه از گنجینه گرانبهایی شد. رهبران وزارت فرهنگ و کارمندان کتابخانه در پی این اقدام در صدد جبران آن شدند و همین امر موجب گردید گروهی مأمور شدند که برای گردآوری نسخه‌های خطی به شهرها و ناحیه‌های جمهوری، مراکز قدیمی فرهنگی - سمرقند، بخارا، خوقند، خیوه، فرغانه، اندیجان و خجند باستانی سفر کنند. در این کار خیر و مهم،

* مدیر شعبه دستنویسهای کتابخانه ملی فردوسی تاجیکستان.

خدمات جوهره‌یف دوشنبگی، عزیز سلطان‌اف، محی‌الدین‌اف قرغان‌تپگی، اصل‌الدین نورالدین‌اف بخارایی و دیگران قابل تقدیر و ستایش است.

طی حدود ۷۰ سال، برای بار دوم در این شعبه در نتیجه جستجوهای دائمی بیش از ۲۲۰۰ نسخه گرانبها فراهم شد که متعلق به سده‌های ۱۳-۱۹ میلادی می‌باشند. جای افسوس است که به دلیل مشکلات روزگار کشور، از سالهای دهه ۹۰ به این سو، این کار خیر به شیوه قبل ادامه نمی‌یابد.

بیش از ۸۰-۸۵٪ ذخیره دستنویسهای این شعبه به خط و زبان فارسی است. از جمله نسخ خطی این کتابخانه می‌توان از «تاریخ طبری»، «تاریخ فیروزشاهی» ضیاء‌الدین برنی (سده ۱۴م)، «دیوان عبدالرحمان جامی» (۱۵۲۶)، «شاهنامه» ابوالقاسم فردوسی (سده ۱۶م)، «گلستان» سعدی شیرازی (سده‌های ۱۶-۱۷) نام برد. همچنین، دهها اثر ارزشمند دیگر در علوم فلسفه، فقه، ریاضی، طب و غیره، از قبیل «تفسیر» جرجانی (سال ۱۱۱۰م)، «سی فصل در علم نجوم» خواجه نصیرالدین طوسی، هندسه «اقلیدس مجسطی» خواجه نصیرالدین طوسی، (سده ۱۵م) و نیز «قرآن مجید»، متعلق به سده ۱۴ میلادی نگهداری می‌شوند.

افزون بر این، در این خزینه اسناد زیادی وجود دارد که از نظر تاریخی دارای اهمیت فراوان می‌باشند. وثیقه‌ها، وقفنامه، اسناد حقوقی، روایت‌نامه‌های مختلف بخشی از این اسناد محسوب می‌شوند.

با مدد متخصصان این کتابخانه، نسخه‌های خطی این شعبه دسته‌بندی و فهرست‌بندی شده است. حاصل تلاش سالها کار، فهرست دستنویسهای تاجیکی و فارسی کتابخانه است که در سه جلد (به القابای نیاکان و کریلی) و در یک مجلد جداگانه (جلد چهارم) فهرست نسخه‌های عربی با کمک جمهوری اسلامی ایران چاپ و منتشر گردید. همچنین فهرست نسخه‌های خطی موجود در زمینه ریاضیات و نجوم و نیز فهرست مواد و اسناد تاریخی برای چاپ آماده شده است. افزون بر این، راجع به دستنویسهای آثار فردوسی، حافظ، جامی، احمد دانش و دیگران، رساله‌ها و مقالاتی علمی چاپ شده است. همچنین فهرست آثار خطی و چاپی ابوعبدالله رودکی در دو جلد به طبع رسیده است. این کتابخانه همچنین در نظر دارد فهرست کامل آثار خطی و چاپی فردوسی را که از سه جلد عبارت است، برای چاپ آماده کند.

گنجینه خزینه از سال تأسیس تا امروز تحت نظارت اداره متخصصان، بویژه متخصصان بایگانیهای دولتی می‌باشد. با مصلحت و مدد آنها برای نگهداری صحیح و پیشگیری از آسیب کتابها، تا اندازه‌ای شرایط لازم فراهم آمده است. در نگهداری این نسخ، تا حد امکان تلاش شده تا اصول نگهداری کتابخانه‌های بزرگ مسکو سن پترزبورگ، تاشکند و قران رعایت شود.